

תמצית חפץ חיים

סיכום קצר וברור של ספרי החפץ חיים

סיכום קצר על כל ספר חפץ חיים הלכות לשון הרע ורכילות - מקור החיים

מחולק חיים
לזיכוי הרבים
ניתן לקבל במייל
סיכום דומה על
'אהבת חסד'

הקדמה

הלכות לשון הרע ורכילות לא נתבארו במקום אחד אלא הם מפוזרים במקומות שונים בש"ס ובפוסקים, והמציאות היא שרבים אינם יודעים את ההלכות בצורה ברורה, או שחושבים בטעות שבאופנים מסוימים מותר לדבר לשון הרע, וממילא רבים נכשלים בעונות אלו. מטרת כתיבת ספר חפץ חיים היא לסדר במקום אחד את כל ההלכות בצורה ברורה, ועל ידי ידיעת ההלכות יוכל האדם להתגבר על היצר הרע ולהמנע מחטאים אלו.

גודל חומר חטא הלשון - הקב"ה הבדילנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו והכניסנו לארץ הקודש כדי שזוכה לקיים כל מצוותיו, וכל כוננתו בזה לטובתנו, וציווה אותנו שלא נעזוב את התורה. ובימי בית ראשון העמיד לנו נביאים להחזירנו למוטב, ובבית שני אף שחסרו ה' דברים מ"מ היינו יכולים לקיים כל המצוות ולהשלים כל חלקי הנפש, אך גברה שנאת חיים ולשון הרע ביננו, ומטעם זה נחרב הבית וגלינו מארצנו, ואנו מתפללים לקב"ה שיקרב אותנו, אך תפילתנו לא מתקבלת כי מיום שנחרב בית המקדש יש חומה של ברזל שמפסיקה בין ישראל לאביהם שבשמים, אמנם הסיבה היא לא מצד הקב"ה אלא רק מצידנו, כי הקב"ה רוצה לגאול אותנו אפילו כשעדיין לא הגיע זמן הגאולה, ק"י היום שעברו אלף השנים שנגזרו גלות, אלא שאין אנו מניחים לקב"ה שישרה שכירתו בתוכינו.

הסיבות לאריכות הגלות הם הרבה, אך חטא הלשון עולה על כולם מכמה טעמים: א' הוא הסיבה לגלותנו, וממילא כל זמן שלא יתוקן החטא איך ניגאל. ב' חטא המרגלים שמאז נגזר עלינו גלות, היה לשון הרע. ג' עוון זה גורם שיהיו ישראל נרדים בפרך. ד' עוון זה גורם לסילוק שכנה. ה' איך יחולו עלינו ברכותיו של הקב"ה כשאנו מורגלים בחטא שכתוב עליו אורח מפורש בתורה. ו' גודל עוון זה הוא לאין שיעור שהוא ככופר בעיקר, וגם נפרעים ממנו בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב.

הטעם שהחמירה תורה בעוון זה - א' משום שעוון זה מעורר קטרוג גדול הגורם למוות וחרב והרג של אנשים רבים במקומות רבים. ב' שע"י שהאדם פוגם את הלשון הוא מונע מכל דיבורי התורה והתפילה שלו לעלות למעלה, ומאין תבוא עזרתנו לביאת המשיח וכיוצא בזה. ג' חטא שרגילים הרבה אנשים לחטוא בזה הרבה פעמים, השפעת הקלקול למעלה מאד חמורה, אפילו בעוון קטן, כ"ש בחטא זה שהוא חמור מאד.

חשיבות ידיעת הלכות לשון הרע שלכם נתחבר ספר זה - הסיבה שאיסור זה נעשה אצל רבים הפקר הוא מחמת מחשבת ההמון שאיסור לשון הרע הוא רק כשהדבר אינו אמת, והבעלי תורה יש להם טעויות בידיעת הדינים, וכגון התר דאפי תלתא ואפי מרא, או באיסור שלילת המעלות, ובאיסור קבלת לשון הרע בלב, או משמחשיבים את המדובר לרשע שמותר לדבר עליו. ומאידך פעמים שנראה לאדם שהכל אסור וממילא אי"א לפרוש, ויש שחושבים שאינו עוון אלא מידת חסידות. ועל כן נתחבר ספר זה שבו נתקבצו כל הדינים מש"ס ופוסקים למקום אחד. והכל כתוב בדקדוק רב, וכל הדינים הם מעיקר הדין ולא ממידת חסידות, ולבד מההלכות יבואר גם כמה לאוין ועשין רגיל לעבור מי שאינו נזהר מלשונו ורכילות, אולי ינגף היצר כשיראה גודל המכשלה בזה. גם לימוד הלכות אלו משפיע על האדם כמ"ש חז"ל אם יגעת הרבה בדבריהם הקב"ה מסיר יצא הרע ממך. וע"י ההרגל במשך הזמן יוכל האדם לפרוש מחטא זה לגמרי. ואף שיש שיבואו להקל יותר ממה שכתוב, מ"מ צדיקים ילכו בם וכו'. ואין לטעון כי מוטב שיהיו שוגגים וכו', כיון שבדבר המפורש בתורה לא אומרים כך, וחובה לדעת פרטי ההלכות ואפשר לקיימם, וגם ע"י הלימוד אף אם יחטא יצא מכלל בעלי לשון הרע, וידע בנפשו שחטא לפני ד', ויראה לפייס את חבירו או לפחות שלא לדבר עליו עוד פעם.

למה הזהירה תורה על לשון הרע יותר משאר מידות רעות - מגודל אהבת ד' לישראל הרחיקם מהמידות הרעות, ובפרט הרחיקה התורה מלשון הרע ורכילות, שאף שאין לוקים על לאו זה, הרי הוא גורם למריבה ולרעות רבות ופעמים אף לשפיכות דמים, כמו שמצינו שחטא הנחש שגרם לגילוי עריות ולמיתתה לכל העולם היה ע"י לשון הרע, ועיקר ירידת ישראל למצרים היתה ע"י לשון הרע, וכן עיקר חטא המרגלים שהוא סיבת הגלות הוא לשון הרע, והריגת כל חכמי ישראל בימי שמעון בן שטח וחורבן ביתר היו ע"י רכילות, וכן עוד רעות עד אין מספר.

אלו איסורים עובר האדם בלשון הרע

מפני גודל הרעות שבחטא לשון הרע ורכילות הזהירה התורה עליו בפירוש בלאו ד"לא תלך רכיל" (משא"כ על שאר מידות רעות שלא נכתבו אלא ברמז), ובאמת בלשון הרע שייך לעבור כמעט על כל הלאוין והעשין שבין אדם לחבירו, ועל הרבה איסורים שבין אדם למקום, ולהלן יבוארו י"ז לאוין י"ד עשין וכמה ארוזים השייכים לאיסור לשון הרע.

האיסורים דלהלן כוללים בין לשון הרע ובין רכילות, בין על אמת ובין על שקר, מלבד אם צויין אחרת.

לא תלך רכיל בעמך כולל רכילות ולשון הרע אפילו על אמת. המספר והמקבל לשון הרע עוברים על **לא תשא שמע שוא**. המספר עובר על **השמר בנגע הצרעת** שזה אזהרה שלא לשכוח להזהר מלשון הרע.

המספר עובר **בלפני עור** מפני שמכשיל את המקבל, וככל שיתרבו השומעים יתרבה איסורו, והשומע הראשון עובר, אבל אם גם בלעדיו כבר היו שומעים יתכן שאינו עובר, ומ"מ יזהר לא לישב עמהם.

המספר עובר **על השמור פן תשכח את ד' אלו** קיימם דמסתמא הוא גס רוח ואינו מכיר נגעי עצמו, ועוון הגאווה קשה מאד, ובפרט אם מתכבד בקלון חבירו.

המספר והמקבל עוברים על **לא תחללו את שם קדשי** שכיון שאין בזה תאוה והנאה גשמית, הרי זה מרד ופריקת עול. ובפרט אם הוא איש חשוב, ואם דיבר ברבים חטאו גדול יותר. המספר עובר לפעמים על **לא תשנא את אחיך בלבבך** כגון אם בפניו מדבר שלום, וכ"ש אם מצוה שלא יספרו לו.

אם מדבר מחמת שנאה שביקש ממנו טובה ולא עשה לו, עובר על השנאה בלב על **לא תטור** ועל הדיבור עובר **בלא תקום**.

אם מעיד בבי"ד יחידי עובר **בלא יקום עד אחד באיש**, ולוקה על זה.

אם מדבק עצמו לחברת רשע עובר **בלא תהיה אחרי רבים לרעות**, שזה איסור להתחבר עם עושי עוול.

אם הוא מחזיק במחלוקת ע"י סיפורו עובר על **ולא יהיה כקורח וכעדתו**.

המגנה את חבירו בפניו או גם בפני אחרים ולחבירו אין מה לענות, הרי הוא עובר על **לא תנונ** דאיירי באונאת דברים.

אם גינהו בפניו ונשתנו פניו ע"י הדברים עובר **בלא תשא עליו חטא** שהוא איסור לבייש חבירו אפילו בזמן התוכחה ואפילו בינו לבין עצמו.

המספר בגנות יתום או אלמנה בפניהם אפי' הם עשירים, עובר **בכל אלמנה ויתום לא תענון**.

אם מתכוון להחניף לשומע עובר **בלא תחניפו את הארץ**, וכן השומע לשון הרע ומסכים ומוסיף כמה מילים כדי להחניף למספר עובר בלאו זה.

אם מקללו עובר על **לא תקלל חרש**.

אם מדבר על ישראל בפני נכרי הוא בכלל מוסר.

יש מהלאוין שחיובם מיתה בידי שמים, או שנוגע בענין עוה"ב. המרגל בחבירו עובר על **זכור את אשר עשה ד' אלו** קיימם על **למרים** שהוא חיוב לזכור בפה תמיד מה שנענשה מרים על שדיברה על משה.

וכן עובר על **ואהבת לרעך כמוך**, שהרי אדם לא רוצה שידעו את חסרונותיו.

אם יכל לשפוט המעשה לזכות עובר על **בצדק תשפוט עמי** (בבינוני המצוה בספק השקול, ובירא אלו קיים אף בנוטה לחובה).

אם איבד מחייתו מחמת הסיפור עובר על **גר ותושב וחי עמך** וחי אחיך עמך.

אם המקבל יכול להוכיח את המספר ודבריו יתקבלו ואפ"י ספק, עובר על **הוכח תוכיח**.

אם מדבק עצמו לחבורת רשע עובר על **ובו תדבק** שהוא מצוה להתדבק בת"ח.

אם מדבר בבית הכנסת או בבית המדרש עובר על **ומקדשי תיראו**, שמלבד עצם האיסור על שחוק והיתול ושיחה בטלה, כ"ש שאסור לשוה"ר ורכילות, ואפילו אם עשו תנאי בבית הכנסת, או ת"ח שמוותר להם לאכול שם כדי שלא יתבטלו מלימודם, עוברים.

אם מגנה זקן (אפילו עם הארץ) או חכם בפניו עובר על **והדרת פני זקן**.

המספר על כהן עובר על **וקדשתו** שזה מצוה לנהוג בהם כבוד הרבה.

המספר על אחיו הגדול או בעל אמו או אשת אביו עובר על **מ"ע דכבוד**, וכ"ש כשמספר על אביו ואמו, שבזה עובר גם על **ארור מקלה אביו ואמו**.

עובר על **את ד' אלו** קיימם **תירא**.

עובר על **מצות עשה דתלמוד תורה**, שלא למד תורה באותו הזמן, (וכל אדם יכול ללמוד מה שהוא מבין), וגם הוזהרנו בכמה לאוין ועשין שלא לפרוש מן התורה בשום פנים, ומצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצוות, וכיון שאדם שעבר עבירה מחשבים עימו בעת הדין גם על מה שלא קיים מצוה באותו זמן, וכל תיבה של תורה היא מצוה עשה בפני עצמה, ממילא בכל דיבור של לשון הרע עובר על מאות לאוין ועשין.

אם מערב דברי שקר עובר על **מדבר שקר תרחק**, ונשתנה שמו לפגם להקרא מוציא שם רע, ועונשו גדול הרבה יותר.

המרגל עצמו במידה זו עובר על **והלכת בדרכיו**, שהרי הקב"ה שונא דלטוריא.

ועובר גם על **ארור מכה רעהו בסתר**, ועל **ארור משגה עוור בדרך**, ואם הדבר נעשה אצלו הפקר עובר על **ארור אשר לא יקים את דברי התורה** וכו' והוי כמומר לדבר אחד, וארור היינו קלה ונדוי.

וכן קונה בנפשו מידת האכזריות, ומידת הכעס, ופעמים מגיע לליצנות ושאר מידות רעות.

בכל שבוע מתקיים מבחן על חפץ חיים ו/או אהבת חסד, לפי ההספק השבועי. ניתן לענות על המבחן בטלפון 0737-289669, או בעמודות נדרים פלוס.

המבחנים מודפסים בגליון נפרד.

בכל שבוע הגרלה על 500 ₪ מזומן, זכות קניה בסך 400 ₪ ב"פה נוף" ועוד 10 זוכים בזכות קניה ב"פה נוף" בסך 120 ₪.

הגרלות מיוחדות בחודש שבט, פרטים במבחנים.

הלכות לשון הרע

המספר לשון הרע עובר על "לא תלך רכיל בעמך" שזהו לאו מיוחד על לשון הרע ורכילות, ומלבד זה יש עוד הרבה לאוין ועשין שהוא עובר עליהם, כמבואר בפתיחה. ואם הורגל בעוון זה נקרא בעל לשון הרע ועונשו גדול יותר, ונפרעים ממנו בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב. (כלל א').

מה בכלל האיסור

איסור לשון הרע הוא אפי' על אמת (ודבר שקר חמור יותר). (א').

אפי' אם חבירו או אביו או רבו הפצירו בו שסיפר אסור. (א').

אף אם יפסיד ממון או כבוד (ויחשב כשוטה) מחמת שאינו מספר לשון הרע אסור לספר. (א').

האיסור הוא בין בכתובה בין בדיבור ואפי' ברמז. (א').

אפי' מגנה גם את עצמו אסור. (א').

איסור סיפור לשון הרע אפילו על אמת הוא אפי' בפני יחיד, וכ"ש בפני רבים, וככל שיתרבו השומעים יתרבה עוון המספר מפני שחבירו מתגנה יותר, וגם מכשיל יותר אנשים בשמיעת לשון הרע, ולהלן יבואר איזה דבר מותר לספר באפי תלתא, והאם מותר לספר לשון הרע שכבר נתפרסם באפי תלתא. (ב').

אפילו אם היה מוכן לומר את הדברים בפניו של מי שמספר עליו אסור, וגם בפניו ממש אסור לספר, ואדרבה יש חומרא בפניו כי הוא עז וחצוף ומביא לידי מריבה והלבנת פנים. ואינו מותר בדבר שהיה אומר בפניו אלא בדבר שאינו ודאי גנות, שזה תלוי בצורת האמירה, ובהזו מותר כיון ששיערו חז"ל שאם היה אומרו כך בפניו ודאי היה נמנע מלומר באופן שמגנהו, אבל כשמגנהו אסור אף אם היה אומרו כך בפניו. (ג').

אף סיפור בדרך שחוק ולא מתוך שנאה וללא כוונה לגנותו, אסור מן התורה. (ג').

איסור לשון הרע הוא גם כשלא אומר על מי מספר, אך השומעים יבינו זאת. וכן אם לא גינהו אבל נסבב מדבריו גנות והוא נתכוין לזה אסור. ויש שמספרים לתומם כאילו אינם יודעים שזה גנות וגם זה אסור. (ג').

אפי' לא הגיע שום רעה למי שמספר עליו, ואפי' משער מתחילה שכך יהיה, אסור, וצריך כפרה. (ג').

אסור לספר כל דבר שחבירו יתבזה עי"ז, כגון לזכור מעשי אבותיו, לזכור מעשיו הראשונים (בין בדברים שבין אדם למקום בין בדברים שבין אדם לחבירו), וגם מעשים שנעשו כעת אסור לספר, (ובבין אדם לחבירו יש פרטי דינים בזה ויבוארו בכלל י'). (ד').

אין חילוק באיסור לשון הרע בין איש לאשה. (ח').

התר דבאפי תלתא

איתא בגמרא בבא בתרא ל"ט. כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. ובבאר מים חיים מאריך הח"ח בביאורי הראשונים בסוגיה זו, ולהלן יבואר מה מותר לכולי עלמא, ומה מותר לפי חלק מהראשונים, ומה הם התנאים להתר זה, כמבואר בח"ח כלל ב'.

להרבה פוסקים מה שמצינו בגמרא שדבר שנאמר בפני שלשה אין בו משום לשון הרע, אין ההתר אלא בדבר שאינו גנאי גמור, והדבר תלוי באיזה צורה מספרים אותו, שבזה התירו חז"ל לאומרו בפני שלשה, כיון שהוא יודע שהדבר יגיע למי שמדבר עליו, ולכן יזהר לאומרו בלשון שאינה נשמעת לגנאי.

י"א שדבר שכבר נתפרסם בפני ג', אף שהמספר עצמו ודאי עבר על איסור לשון הרע, מ"מ אין איסור לשון הרע לספרו לאחרים, כיון שהדבר עשוי להתפרסם. אמנם להתר זה יש כמה תנאים:

א' אין ההיתר אלא לספר באקראי אבל אם הוא מתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר אסור אפילו אם אינו מספר בשם מי שסיפר לו.

ב' אין ההתר אלא אם יודע בעצמו שנתפרסם לשלשה, אבל אסור לסמוך על חבירו בזה.

ג' אם אפי' אחד מהשלשה ירא אלוקים אסור לספר, מפני שהוא לא יספר וא"כ הדבר אינו עתיד להתפרסם, ואפשר דה"ה אם אחד מהם קרובו או אוהבו.

ד' דווקא באותה העיר מותר, אבל לא בעיר אחרת אע"פ ששירות מצויות.

ה' אם המספר הזהיר שלא לגלות, אסור לספר.

ו' אם שנים סיפרו לשנים אסור לספר.

ז' יש להזהר שלא להוסיף שום דבר יותר ממה ששמע, ואפי' להטעים את הדבר כגון לומר שהדבר מתאים לו אסור. (ועל כן צריך ליזהר שאם מפורסם על אדם דברים שעשה בעבר וכעת נוהג כשורה, או דברים שאבותיו עשו והוא נוהג כשורה, אסור לגנותו על זה, ולא שייך בזה התירא דאפי תלתא כיון שלפי האמת אין בזה שום גנאי').

ח' אם יודע שהשומע יקבל את הסיפור ואולי יוסיף על הגנות אסור לספר לו, ויש בזה משום לפני עוור.

וא"כ נמצא שכמעט אין לקולא זו מקום במציאות, ובפרט שלהרבה פוסקים אין מקור לקולא זו, לכן השומר נפשו ירחק מזה.

עוד פרטים בהתר זה-

אם ישבו ז' טובי העיר לזון על אדם מסוים והכריעו לחובתו, אסור בשום אופן לאחד מהם לומר או לרמוז שדעתו היתה לטובת אותו אדם, ואפי' מחרפים ומגדפים אותו אסור.

אסור לומר על דרשן שאין בדרשותיו ממש, וזה לשון הרע גמור שיכול לגרום לנזק ממון או לבושה וצער, (ואם כוונתו לטובתו ילך לדרשן וייעץ לו איך לתקן הדבר).

המגלה דבר באפי תלתא על ענין עסקו ומסחרו, מותר לשומעים לגלות לאחרים, בכפוף לתנאים הנ"ל.

בצדק תשפוט עמיתך- אם אדם עשה מעשה שאפשר לדונו לזכות או לחובה, בירא אלוקים אף אם הדבר נוטה יותר לחובה יש לדון לזכות. ובבינוני (הנזהר מן החטא ולפעמים נכשל בו) אם המעשה שקול יש לדונו לזכות, ואם נוטה לחובה נכון לדונו כספק, וודאי שלא ילך לגנותו עבור זה אלא לפי מה שיבואר בכלל ד' ה' וי'.

מתי אסור ומתי מותר לפרסם חטאים של אחרים

איסור לשון הרע כולל כל דבר שחבירו מתגנה על ידו, ובכלל זה לספר על חטא שחטא חבירו, אמנם איתא בגמרא (יומא פ"א:): "מפרסמים את החנפים (שהם רשעים. רש"י) מפני חילול השם", עוד מבואר בגמרא (פסחים קי"ג:) שמוותר לשניים להעיד בבב"ד על חוטא, והח"ח (כלל ד') מבאר באיזה אופנים נאמרו דינים אלו, ומה הם תנאי ההיתר בזה.

באיש בינוני- אסור לומר על אדם שלא נהג כשורה גם בדבר שיש רבים שנוהגים כך, ואסור לומר אפי' על פרט מפרטי המצוות או דין דרבנן שלא קיימו כראוי, דשמא לא ידע שהדבר אסור מדינא, (ועל כן אסור לגנות את חבירו על מידות רעות, כי יש רבים שאינם יודעים חומרת הדברים, אלא יוכיחו ויאמר לו גודל האיסור), ואסור אפי' עשה כך כמה פעמים. אבל אם יודע שהוא ידע שהדבר אסור ועשהו במתכוין, אם עשה החטא פעם אחת בסתר אסור לגלות כי אולי חזר בתשובה, ואפילו לדייני העיר אסור לגלות אף יש עמו עד נוסף, אלא צריך להוכיחו בלשון רכה. וכ"ש **בתלמיד חכם** שעוון גדול הוא לפרסם חטאו, ואסור אפילו להרהר אחריו כי ודאי עשה תשובה.

אם החוטא הוא **לץ השונא תוכחות** וראוהו שנים, טוב שיאמרו לדייני העיר שייסרוהו ויפרישוהו מן החטא, או לקרובי החוטא אם דבריהם מקובלים על החוטא, ויכוונו המספרים לשם שמים, והשופטים ייסרוהו בהצנע. אבל אם הוא עד יחידי לא יעיד על כך, אך יכול לגלות בהצנע לרבו ואיש סודו שמאמין לו כשניים, ומותר לרבו לשנוא על כך ולהתרחק ממנו, אבל גם לרב אסור לספר לאחרים, (ויתכן שאם דברי רבו נשמעים ומתכוון לתועלת מותר לספר לרב אפי' אם יתכן שיתפרסם ממנו הדבר).

מי שעובר עבירה ידועה במזיד באופן קבוע ואין פחד אלוקים לנגד עיניו מותר להכלימו ולספר בגנותו בין בפניו ובין שלא בפניו, ובדבר שקול יש לדונו לכף חובה, אך יזהר בפרטים המבוארים בבמ"ח.

מי שאינו מקיים דברי ב"ד ואין לו תשובה למה עושה כך, או שרואים שתשובתו אינה אמת אלא להוציא מדעתנו, מותר לספר גנותו, ולרושמה בספר הזכרונות לדורות.

לשון הרע לתועלת

כתב הח"ח "העיקר מה שהזהירה תורה בלשון הרע, אפילו על אמת, הוא אם כוונתו לבזות את חבירו ולשמוח בקלונו, אבל אם כוונתו לשמור את חבירו שלא ילמוד ממעשיו פשוט שמותר, ומצוה נמי איכא". והח"ח (כלל ד' וכלל י') מביא כמה סוגי תועליות שמתירות לספר לשון הרע, ומבאר בכל מקרה מהם תנאי ההיתר בזה. בכלל ד' מבאר הח"ח דיני לשון הרע לתועלת על עניינים שבין אדם למקום, ובכלל י' (ובא בהמשך) מבאר הח"ח דיני לשוה"ר לתועלת על עניינים שבין אדם לחבירו, ודברים אלו נתחלקו לשנים כיון שבפרטי הדינים יש חילוקים בזה.

מי שיש לו מידות רעות נכון לספר לבנו או לתלמידיו ולהזהירם שלא יתחברו עמו כדי שלא ילמדו ממעשיו, כיון שעיקר איסור לשון הרע הוא כשמתכוון לגנות, ואמנם יבאר לשומע למה מספר דבר זה. (ד').

מי שרוצה לעשות עסק או שידוך עם אחר מותר לחקור על מהותו ועניינו כדי להמנע מנזק או מריבה (אף לא ישאל בזה את מי שהוא משער שהוא שונאו, או את בן אומנתו, מפני שהם רגילים לשקר או להגזים), ויאמר להם ששואל לתועלת (דאל"כ עובר על לפני עוור), ומותר לענות לו כדי להועיל לו, אבל יזהר שלא להוסיף. (ד').

תשובה על איסור לשון הרע- אם לא האמינוהו השומעים תשובתו היא חרטה וידוי וקבלה לעתיד, אבל אם האמינוהו ונתגנה חבירו ונגרם לו נזק או צער, מלבד הנ"ל צריך גם לרצות את חבירו, אף אם חבירו לא יודע מזה, (והרבה פעמים אינו יכול לזכור כל מי שדיבר עליו, והוא כמעוות שאינו יכול לתקון). (ד').

עוד פרטים באיסור לשון הרע

אף שבעבירות שבין אדם לחבירו יש פרטים רבים מתי אסור ומתי מותר לספר, מ"מ אסור לגנות את חבירו בעניינים שבין אדם לחבירו אם לא הזיק לחבירו, אף שודאי עבר איסור (כגון שלא הלווהו, או לא הטיב לו, או שעבר על נקימה ונטירה). (ה').

שליטת מעלות- בכלל איסור לשון הרע לומר שיש לחבירו חסרון בשלימות המעלות, כגון שאינו חכם (במילי דעלמא, וכ"ש לומר שאינו חכם בתורה) או גבור או עשיר וכיוצא בזה, ואפי' הוא אמת, מפני שיכול לגרום הזק בגופו או בממונו או להצר לו או להפחידו. וכמו שאדם לא היה רוצה שיאמרו עליו דבר כזה כך אסור לומר כך על אחר. ובלשה"ר של שליטת המעלות יש חומרא משום שכוונתו בזה רק לגנות חבירו, וגם דברים אלו מתקבלים יותר ע"י השומעים. (הח"ח מאריך לבאר איזה נזקים יכולים להסתבב ע"י דבר זה). ודין זה תלוי על איזה אדם מספר, שאם לפי מצבו יש בזה שליטת מעלתו אסור. (ה').

אסור להוציא דיבה על חפצי חבירו, כגון על מה שמוכר חנווני אחר. (ה').

המספר עם עוד אחד עוונו חמור יותר ממספר יחידי, כי מאמינים להם יותר. (ה').

איסור שמיעת וקבלת לשון הרע

מלבד איסור סיפור לשון הרע וכפי שנתבאר בפרקים הקודמים, אסור גם להאמין ללשון הרע, דכתיב "לא תשא שמע שוא" ואמרו חז"ל שזה אזהרה שלא לקבל לשון הרע, ומלבד זה עובר על עוד לאוין ועשין כמבואר בפתיחה, ואפילו אם אינו מאמין אסור לשמוע את הלשון הרע, וכדלהלן.

אסור להאמין בליבו ללשון הרע, ואם הוא מסכים בפירוש לסיפור עובר גם על קבלת לשוה"ר וגם על סיפור לשון הרע, ואמרו חז"ל שגדול עונש המקבל מן המספר. ואסור לשמוע לשוה"ר אף בלא להאמין. וגם השומע לשון הרע לתועלת אין ההתר אלא לשמוע ולחוש אבל להאמין אסור. ולפעמים מצוה לשמוע כדי ללמד זכות לפני המספר או לפני השומעים, אך גם בזה יזהר שלא להאמין. (ו').

וגם אם יודע שהדברים אמת אך אפשר לדונו לזכות והוא דן לחובה, עובר על איסור קבלת לשון הרע, מלבד מצות בצדק תשפוט עמיתך, וכ"ש אם הסיפור על איש ירא שמים. (ו').

איסור קבלת לשון הרע הוא על כל דבר שאסור לאומרו, כולל שליטת המעלות. (ו').

אע"פ שאסור להאמין ללשון הרע, מותר לחוש, והיינו חשש בעלמא כדי לשמור את עצמו מנזק, אבל לא יהיה הדבר אפי' בגדר ספק, ומחויב להיטיב לו ככל איש ישראל, וכ"ש שאסור לעשות מעשה או להזיקו או לביישו או לשנוא אותו מחמת זה, ואפי' שמע הדברים מעד אחד בבב"ד אסור. (ו').

מי שהאמין ללשון הרע ועדיין לא סיפר לאחרים, תקנתו שיוציא הדברים מליבו, ויקבל על עצמו שלא להאמין יותר ללשון הרע, ויתוודה. (ו').

מה יעשה אדם הנמצא בחברת אנשים המדברים לשון הרע – מי שיושב בחברת אנשים והם מתחילים לספר לשון הרע ואינו יכול להוכיחם, אם יכול ללכת או לסתום אזניו מצוה רבה לעשות זאת, ואם אינו יכול, יחליט שלא להאמין, ולא יהיה נח לו לשמוע, ולא יראה שום תנועה שנהנה מהסיפור, ועדיף שיראה שלא נח לו ממה שמדברים. ואם עדיין לא ישב או שיכול ללכת ולא הולך נקרא פושע כמוהם, וכ"ש אם מתכוין לשמוע דבריהם, וצריך להתרחק מאד מחבורה כזו. (ו').

אדם המוחזק לרשע, והיינו שהתפרסם עליו כמה פעמים שהוא עובר על איסורים ידועים (כניאוף וכדומה) בשאט נפש, מותר לקבל עליו לשון הרע. (ז'). וכן מותר להאמין ללשון הרע על אפיקורסים ומלשינים שיצאו מכלל "עמיתך". (ח').

אף אם שמע לשוה"ר מאביו ואמו אסור לקבל, ומחויב למנוע אותם מזה בדרך כבוד. ואם שומע מבני ביתו ואינו מוחה בהם הוא נענש על דבריהם, ויוכיח אותם בלשון רכה, וביותר יזהר בעצמו שלא ישמעו בני ביתו מפיו שום דברי גנאי על אחרים, כדי שיהיה לו פתחון פה למנוע אותם מזה, ועל פי רוב הנהגת הבית תלויה בו. (ח').

איסור קבלת לשון הרע כשיש סבירות לחשוב שהדבר נכון

אסור להאמין ללשון הרע גם כאשר יש סבירות לחשוב שהדבר נכון, כגון שמספר בפני המדובר או בפני רבים, או כשהמספר נאמן עליו כשנים או שהוא מסיח לפי תומו, וכדומה, ואם יש דברים הניכרים שהדבר נכון מותר לספר בתנאים מסוימים, וכדלהלן.

אסור לקבל לשון הרע (ומותר רק לחשוש לדברים, וכנ"ל כלל ו') אפילו אם הדברים סופרו בפני רבים, או בפני המסופר (אם לא הודה לדברים, אפי"ו אם שתק ודרכו תמיד לא לשתוק), או ששמע את הדברים מכמה אנשים (ולא מיבעי בדבר שנעשו רשעים מפני שסיפרו לשון הרע, שהחשוד על לאו דלשון הרע חשוד גם לשקר או להחליף או להוסיף דברים, אלא גם באופן שאינם נעשים רשעים אם הסיפור אמיתי, אסור להאמין, דאין שם עדות אלא בבי"ד, ואין נחשבים בזה לעידי שקר אלא למוציא שם רע), או שיצא קול בעיר על אדם שעשה איזה איסור חמור או קל. (ז').

כשאדם מספר גנות על עצמו ועל חבריו, מותר להאמין רק למה שמספר על עצמו. (ז').

האם מותר להאמין ללשון הרע כשהמספר נאמן עליו כשנים או שהוא מסיח לפי תומו – דבר שאפשר לדוננו לצד זכות (כגון שאולי לא ידע שהדבר אסור, או שלא ידע את חומרת המעשה, או שהוא שוגג), או סיפור על דבר שאינו עוון אלא גנאי ודופי בעלמא או שילית המעלות, או שמספר על מעשי אבותיו או מעשי הראשונים, אסור להאמין לזה אפילו אם המספר נאמן עליו כשנים, או שהוא מסיח לפי תומו (והיינו כשמספר את הדברים מעצמו, ואין כוונתו לגנותו או לעורר מדנים או להתכבד בקלון חבריו), או כשניכר שהדברים אמת. ומה שנתבאר בכלל ד' שמותר לספר הדבר בהצנע לרבו ואיש סודו המאמין לו כשני עדים, היינו רק בדבר שאם הוא אמת מותר לספרו (והיינו שעבר במזיד על איסור מפורסם כגון ניאוף), והוא ראה דבר זה בעצמו, ובזה מותר לרבו להאמין לזה ולשנוא אותו ולהתרחק מחברתו עד שיוודע לו שהוא שב מדרכו הרעה, (אבל אסור לו לספר דבר זה לאחרים, או להפסידו בממון או להכותו). ולמסיח לפי תומו בכל גוונא אסור להאמין. (ז').

כשניכר שהדברים אמת מותר להאמין בתנאים הבאים: א' כאשר המעשה שהמדובר עשה הוא עוון גמור שאיסורו ידוע ואין בדבר צד זכות. ב' הדברים הניכרים הם נוגעים לאותו סיפור עצמו. ג' הוא ראה את הדברים הניכרים בעצמו. ד' גם באופן המותר אין ההתר אלא להאמין, אבל אסור לספר לאחרים או להפסידו בממון או להכותו, ובית דין שראו בעצמם או שהעידו בפניהם על הדברים הניכרים, לפעמים מפני צורך השעה מותר להם להכותו. (ז').

על מי אסור לספר לשון הרע

אף אם הוא מספר על קרובו שבדרך כלל אינו מקפיד וגם אין כוונתו לגנותו, מ"מ אם טעה בהחלטתו והוא אינו אשם כמו שסיפר, אינו יוצא מכלל לשון הרע. (ח').

אסור לספר לשון הרע בין על איש בין על אשה, וגם על אשתו ובית חותנו אסור. (ח').

אסור לספר לשון הרע גם על קטן אם יתכן שייסובב לקטן נזק או צער אסור, (אא"כ מתכוין לתועלת לפי כללי התר לתועלת, ויבחון שבאמת תצא תועלת). (ח').

אסור לספר לשון הרע אפילו על עם הארץ, וכ"ש המספר על ת"ח שבוה עונו גדול יותר, ופעמים הוא בכלל מבזה ת"ח שעונשו גדול, ות"ח לענין זה הוא לפי הדור, ובזמננו מי שהוא ראוי להורות ויגע בתורה נקרא ת"ח, והמבזהו אפי"ו בדברים ושלא בפניו הוא עוון פלילי וחייב נדוי, ואם הת"ח הוא מורה הוראה בעיר האיסור חמור הרבה יותר. (ח').

אפיקורס מצוה לגנותו ולבזותו בין בפניו ובין שלא בפניו, בגלל שיצא מכלל "עמיתך", ונקרא אפיקורס מי שכופר בנבואה, או שכופר בתורה שבכתב או שבעל פה, ואפי"ו בפסוק אחד או דרשה אחת ודקדוק אחד. וכל זה דווקא כשהמספר שמע בעצמו או שהוא מוחזקים בעיר לאפיקורס (או שהוחזק בודאות שעבר כמה פעמים על עבירות שאיסורם ידוע כמו ניאוף, אבל בלאו הכי אסור), אבל אם יצא עליהם קול בעלמא או ששמע מאנשים שהם אפיקורסים אסור להאמין אלא רק לחוש לעצמו ולהזהיר אחרים בסתר שלא יתחברו עמהם. (ח').

בעלי מחלוקת – י"א שמותר לספר לשוה"ר על בעלי מחלוקת, אמנם יש בזה כמה תנאים: א' דווקא כשעל ידי הסיפור תושבת המחלוקת, ואינו יכול לעשות זאת באופן אחר. ב' שיכוין לתועלת ולא מתוך שנאה. ג' שידע הדברים בעצמו, אבל לא יסמוך בזה על אחרים אא"כ נתברר לו שזה אמת. ד' שיברר היטב מי נקרא בעל המחלוקת על פי התורה. (ח').

אסור לבזות ולחרף את המתים, ויש תקנה וחרם קדמונים שלא להוציא לעז ושם רע על המתים, אפילו עם הארץ וכ"ש תלמיד חכם, וכ"ש שאסור לבזות את דברי תורתו. (ח').

למי אסור לספר לשוה"ר

אסור לספר לשון הרע לשום אדם ואפי"ו לקרוביו או לאשתו, אא"כ אם הוא דבר שצריך להודיע לאשתו או לשותפו לתועלת, שאז מותר, ואפילו אם לא ראה הדברים בעצמו מותר ובלבד שיאמר שלא ראה בעצמו ויש לחשוש לזה. (ח').

אסור לספר גם לקרובי מי שמספר עליו, אא"כ כוונתו שיוכיחוהו ואינו יכול להוכיחו בעצמו. (ח').

אסור לספר לשוה"ר לישראל, וכ"ש שאסור לספר לנכרי שעונו גדול הרבה יותר, ואם מלשין על ישראל בפני נכרי הוא בכלל המלשינים ודינו כאפיקורס וכופר שגהינום כלה והם אינם כלים, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה. (ח').

אבק לשון הרע

מלבד מה שאסור לדבר לשון הרע אפילו בדרך רמז, אסור גם כן לדבר דבר שאינו גנות, אבל יתגלגל עי"ז שחבירו יתגנה, וכדלהלן. וכתב הח"ח בהגהה שאיסור אבק לשון הרע נאמר גם באופן שאין בזה איסור לפני עוור, והיינו אע"פ שאינו קרוב כ"כ שיבואו עי"ז לידי איסור, או שגם בלעדיו היו עוברים על האיסור.

אסור לומר "מי היה חושב שפלוגי שיהיה כמו שהוא עכשיו" או "איני רוצה לדבר על פלוגי" וכיוצא בזה, והרי זה אבק לשון הרע. (ט').

המספר בשבחו של חבריו בפני שונאיו הרי זה בכלל אבק לשון הרע, כי גורם שייספרו בגנותו, וגם בפני כל אדם אסור להרבות בשבחו של אדם אחר כי יסובב מזה שהוא או השומעים ידברו בגנותו. ובפני רבים אסור בכל גוונא כי יקנאו בו ויבואו לספר בגנותו, אא"כ הוא משער שהשומעים לא יגוהו ואינו משבח יותר מדאי, או שהוא מוחזק לכשר וצדיק שאין לו גנות כלל. (ט').

יש לזהר שלא לשבח אדם באופן שיבוא מזה לידי הפסד, כגון לפרסם על אדם שהוא עושה חסד ועי"ז יבואו בני אדם שאינם מהוגנים לנצלו. (ט').

אדם שמביא עצמו לידי חשד שדיבר לשון הרע הרי הוא בכלל אבק לשוה"ר. (ט').

דינים נוספים

אסור לדור בשכונת בעלי לשוה"ר או להיות בחברתם, ומי שידוע בתלמידו שהוא מבעלי לשוה"ר ואינו יכול להוכיחו צריך להרחיקו. (ט').

והשומע לשון הרע ויכול להוכיח מחויב בזה, ואפי"ו אם לא יפסיקו לדבר מחויב להוכיחם אם לא יזיק בזה, וגם בבניו ובנותיו הקטנים מצוה לגעור בהם ולהפרישם. (ט').

אסור לספר דבר שחבירו גילה לו אא"כ נתן לו חבריו רשות וגם אין בזה לשוה"ר. (ט').

לשוה"ר על אדם שהזיק לחבירו, ותנאי לשוה"ר לתועלת

לעיל בכלל ד' נתבאר דיני לשון הרע על עניינים שבין אדם למקום, וכאן (ככלל י') יתבאר דיני לשוה"ר על עניינים שבין אדם לחבירו, וכיון שבפרטי הדינים יש חילוקים בזה נתבאר עניינים אלו כל אחד בפני עצמו.

הרואה אדם שמזיק או מצער את חברו, ויודע שלא תיקן את הדבר, יכול לספר כדי לעזור לניזק ולגנות את המעשים הרעים בעיני הבריות, אפי"ו ראה את הדבר יחידי-אך יש בזה ז' תנאים: א' שיראה בעצמו, או שיתברר לו שזה אמת.

ב' שיתבונן אם זה באמת גל או נזק על פי דין.

ג' צריך להוכיח את החוטא לפני שמספר. ואם יודע שתוכחתו לא תתקבל מותר לספר, אך יספר בפני שלשה (ולשומעים) אסור לקבל דבר זה כאמת גמורה, כי אם מספר בצניעה נראה שכונתו לגנותו באופן שלא יגיעו הדברים לידיעתו, וכן נראה שאין הדברים אמת. ואם מפרסם שירע לו אפשר שיש להקל לספר גם לאחד או שניים. וכן אם לא יבואו לחשוד בו בשקר מותר לספר שלא בפני ג'.

ד' אסור להגדיל העולה יותר ממה שהיא, או לחסר פרט שבלעדיו יתגנה חבריו יותר.

ה' שיכוין לתועלת, ואם הוא חוטא כמותו אסור, כי ודאי אין כוונתו לתועלת. ואם הזיק לו עצמו אסור לספר כי אין כוונתו לתועלת, אלא אם יודע שתהיה לו תועלת מזה להבא שיתוקן הנזק או הצער או שימנע מלהזיק לו ולצערו יותר. ובאופן שעלול הדבר לבוא לידי מלשינות, אסור בכל גוונא. (ואם לא הזיק לו אלא רק נמנע להיטיב עמו זה לשוה"ר גמור. ואין התר לגמול רע למי שהזיק לקרובו, דלא נאמר "מבשרך לא תתעלם" כדי לעשות איסור).

ו' אם הוא יכול לסבב התועלת באופן אחר, או שיכול להמעט את הגנות, מחויב בזה.

ז' שלא יגרם לו נזק יותר ממה שבי"ד היו עושים לו.

ותועלת היינו או להציל את הניזק, או כדי שיתרחקו מדרך רשע, ואולי גם הוא עצמו יחזור בתשובה. אבל אם משער שלא תהיה תועלת מהסיפור אסור לספר.

אין חילוק בין אם הניזק ביקש ממנו לספר או לא, וכן אין חילוק אם הוא קרובו.

בתנאים הנ"ל מותר לפרסם גנות מי שדיבר לשוה"ר על אחר, ובלבד שהניזק יודע מזה, אבל בלאו הכי עובר על רכילות, אא"כ תצא מזה תועלת לניזק כגון שגורם בדבריו שלא יאמינו לדברים ולא יספר עליו יותר.

גם בעבירות שבין אדם למקום מותר לספר רק לפי ז' תנאי ההתר הנ"ל, אא"כ ראה אותו עובר כמה פעמים במזיד על דבר שאיסורו ידוע לכל.

מי שנעשה לו דבר שלא כהוגן ושואל מי עשה לו, אסור לספר מי עשה, ואפי"ו אם חושדים בו מותר רק לומר שהוא לא עשה, ולפנים משורת הדין ראוי לקחת את האשמה על עצמו, כדי למנוע בושה מחבירו.

כללו של דבר האדם צריך לשום עיניו ולבו על דרכיו ובפרט על מוצא פיו, שלא להתערב בעניינים שבין אדם לחבירו, אם לא שידע מתחילה את הענין בבירור לאמיתו, ולכוון לתועלת ולא מצד שנאה, ולראות את הנוגד מדיבורו שלא יצא מגדר הדין ח"ו, ואז יהיה ד' בכסלו שלא ילכד בפח היצר.

חלוקת דפי הסיכומים והמבנים במוקדי ההפצה. רשימת נקודות הפצת המבנים והסיכומים, בטלפון 0737-289669.

ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית משנה ברורה או תמצית מוסר, וכן את גליונות תמצית חפץ חיים ומבחי לדעת על חפץ חיים ואהבת חסד- במייל 7692282@gmail.com או בנקודות ההפצה.

כמו כן ניתן לקבלם בפקס בטלפון 0799-414144.

לפרטים 052-7692282

